

GENETIČKI, TIPOLOŠKI I STANDARDOLOŠKI KRITERIJI U KLASIFIKACIJI ROMANSKIH JEZIKA

ŽARKO MULJAČIĆ

Prije prijelaza na samu stvar potrebno je dati nekoliko prethodnih terminoloških objašnjenja u skladu s najnovijim pogledima na dvije vrste idioma, »organske« i »anorganske«.¹

Dijasistem s rangom jezika (skraćeno *jezik-dijasistem*) nije isto što i *standardni jezik* (skraćeno *standard*). Ima, naime, slučajeva da su iz dijelova istog jezika-dijasistema nastala dva standardna jezika (ili više njih). Kad bi, na primjer, vlada Republike San Marino odlučila da na osnovi sanmarinskog dijalekta formira poseban standard i kad bi tu svoju odluku provela u djelo, dobili bismo nov romanski standardni jezik koji bi, lingvistički govoreći, i dalje imao kao osnovicu talijanski dijasistem.

Dvojestvu jezik-dijasistem ~ standardni jezik treba da odgovara, i na razini skupina tih fenomena, dvostruka terminologija. U opreci s jezičnim *obiteljima* mogu se razlikovati *asocijacije* standardnih jezika. U našem ćemo slučaju imati romansku jezičnu obitelj (skraćeno nazvanu i *Romanija*) s jedne, a asocijaciju romanskih standardnih jezika s druge strane. U tu asocijaciju spadaju svi jezici kojima su i struktura i supstancija bitno romanske.

Termin *idiom* upotrebljavat će se uvijek kada ne želimo precizirati tip jezične individualnosti i rang koji ona ima unutar svog tipa. Stoga su, *latto sensu*, svi članovi kako jezične obitelji (*comunitas*), tako jezične asocijacije (*societas*) idiomi.

Slijedeći načela terminoloških inovacija razlikujemo ove vrste idioma:

---

¹ Pri izradi ovog rada mnogo mi je koristilo djelo D. Brozović, *Standardni jezik. Teorija. Usporedba. Geneza. Povijest. Suvremena zbilja*, Zagreb 1970, iako se s njime, kao što je vidno, ne slažem u svim pojedinostima.

»ORGANSKI«

5. Jezik-dijasistem
4. Skupina dijalekata
3. Dijalekt
2. Skupina mjesnih govora
1. Mjesni govor

»ANORGANSKI«

1. Standardni jezik
2. Varijanta standardnog jezika
3. Podstandard (tzv. *Umgangssprache*)
4. Regionalna koine (*interdijalekt*)
5. Zonalna koine (*interdijalekt* koji se formirao na skupini mjesnih govora)

Jedini konkretni idiomi jesu oni označeni rednim brojem 1: mjesni govor i standardni jezik. Svi su ostali »organski« idiomi, idući prema gore, sve apstraktniji. Njihov se niz može i produžiti: jezici-dijasistemi udružuju se u obitelji prvog stupnja (npr. Romanija), s time da ponekad postoje i međuskupine zvane »grana« (u našem slučaju to su tzv. Istočna i Zapadna Romanija) na koje se neka obitelj dijeli. Obitelji prvog reda mogu biti dio, sa svim rezervama koje takva formulacija danas neminovno izaziva, veće jedinice, obitelji drugog reda (u našem slučaju indoevropske).² Na analogan način mogu se dobiti i »više« jedinice standardnih jezika.

Razumije se samo po sebi da u naše doba ne postoje nigdje na našem planetu (pa ni na Novoj Gvineji) »čisti« organski idiomi, jer svagdje uz »organske« idiome postoje i odgovarajući »anorganski« idiomi, kojih stupanj standardnosti može varirati od minimuma zajedničkih obilježja nastalih spontano u praksi do maksimuma koji je veći nego što je to za komuniciranje neophodno, a podupiru ga administrativni i školski aparat, *mass media* i sl.

Već će sada pažljivu čitaocu biti očito da se popis članova romanske jezične obitelji neće slagati s popisom članova asocijacije romanskih standardnih jezika. Pa i kad se čini da koji član nosi isti atribut (npr. *francuski* dijasistem ~ *francuski* standardni jezik), imamo pred sobom različite fenomene. Stručnjaci znaju što je to francuski standardni jezik druge polovice našeg stoljeća, ali bismo danas teško mogli naći nekoga tko bi nam znao opisati francuski dijasistem.

U praksi se često događalo i još se uvijek događa da se govori o jezicima-dijasistemima, a u stvari barata sa standardnim jezi-

² Usp. V. Pisani, *Le lingue indoeuropee*, Brescia 1964; Idem, »Les origines de la langue albanaise. Questions de principes et de méthode«, *Studia Albanica*, I/1964, str. 61—68.

cima, koji služe kao surogati s obzirom da jezici-dijasistemi nisu još dovoljno poznati. Da bismo došli do točnog poznavanja kakva dijasistema jezičnog ranga, morali bismo raspolagati suvremenim opisima svih nižih dijasistema, tj. svih dijalekatskih skupina, svih dijalekata, svih skupina mjesnih govora i svih mjesnih govora.

Kako je poznato, predstrukturalna je romanska lingvistika birala najčešće određen broj važnih izoglosa s pomoću kojih se romanski jezični prostor dijelio na određeni broj romanskih jezika. O broju tih jezika ni onda nije postojao *consensus omnium*. U biti su se sukobljavala dva načina gledanja. Starije, uglavnom filološko, priznavalo je jezični status samo onim idiomima koji su se mogli podičiti slavnim književnim naslijeđem i(li) još uvijek cvatućom književnosti. I drugi su se izvanjezični rekviziti uzimali u obzir pa su tako bili poželjni: državnost (makar i »bivša«, srednjovjekovna) i postojanje jezične norme i nacije u modernom smislu. Filolozi klasifikatori poznavali su uglavnom »državne« i »službene« jezike. Pobornici drugačijeg načina gledanja obazirali su se prvenstveno na lingvističke kriterije.³

Klasifikacije romanskih jezika nastale od kraja 18. st. do prve trećine 20. st.⁴ obično nisu vodile računa o promjenama koje su se desile na osi vremena nakon nekog određenog perioda (u našem je slučaju taj period koincidirao s ranim srednjim vijekom): vjerovalo se da su se u kasnoj antici i u prvih nekoliko stoljeća srednjovjekovlja (do Karla Velikoga) razvile i konsolidirale upravo one izoglose koje će za sva vremena predodrediti jezičnu raščlambu romanskoga jezičnog prostora. Nijedna druga izoglosa, nastala nakon početka devetog stoljeća, nije se s njima mogla mjeriti po važnosti pa prema tome ni biti pertinentna za svrhe klasifikacije.

³ Usp. Ž. Muljačić, »Nova klasifikacija romanskih jezika i dalmatski«, *Naučno društvo SR Bosne i Hercegovine. Radovi*, 20 (Odj. ist.-fil. nauka, 7), 1963, str. 77—96; Idem, »Die Klassifikation der romanischen Sprachen«, *Romanistisches Jahrbuch*, XVII/1967, str. 23—37.

⁴ Usp. E. Coseriu, »Adam Smith und die Anfänge der Sprachtypologie«, *Wortbildung, Syntax und Morphologie. Festschrift zum 60. Geburtstag von Hans Marchand am 1. Oktober 1967*, hsgg. von H. E. Brekle und L. Lipka, The Hague-Paris 1968, str. 46—54. U toj tipologiji A. Smith, inače poznatiji kao ekonomist, tretira njemu poznate romanske jezike na tipološki način, unutar podjele svih jezika na »jednostavne« (sintetske) i »složene« (analitičke) jezike. O klasifikacijama kojima su autori F. Diez, G. Gröber, W. Meyer-Lübke, P. Skok i R. A. Hall, Jr., vidi djela navedena pod 3. Dodaj još i ove genetičke klasifikacije: M. Pei, »A New Methodology for Romance Classification«, *Word*, V/1949, str. 135—146; S. H. Richman, »A Quantitative Syllabic Analysis of Romance Words«, *Studia Linguistica*, XX/1966, str. 86—98; Idem, »The Relative Conservatism of Spanish and Portuguese«, *Orbis*, XVI/1967, 1, str. 225—233 (posljednje se djelo tiče samo malenog dijela Romanije).

Tradicionalna genetička klasifikacija romanskih jezika držala se slijepo jednom zauvijek izabranih izoglosa pa je tako sama sebe osudila na nepokretnost. Samo su neki genijalni pojedinci na vrijeme shvatili da se valjani klasifikator ne smije imobilizirati u statičkoj viziji kretanja koje se umjetno zaustavilo na proizvoljno odabranom isječku vremena. To su bili španjolski lingvist Amado Alonso⁵ (čije su ideje kasno prodrle u Evropu jer je djelovao u Argentini) i veliki švicarski romanist Walther von Wartburg.⁶ Njima je postalo jasno da su ponekad i manje stare izoglose, osobito ako su ih podupirali povoljni sociolingvistički događaji, mogle djelovati na prestrukturiranje Romanije snažnije od onih koje su bile djelatne u doba propadanja Rimskog Carstva i u ranom srednjem vijeku. Tako su u eri koja je obilježena procvatom sinkroničkog pristupa jezičnim fenomenima nastali i radovi spomenutih. Oni su, barem za neko vrijeme, poljuljali povjerenje lingvistâ u vrijednost historicističkih genetičkih kriterija i izazvali široku međunarodnu diskusiju koja još traje.

Klasifikatori koji se služe tipološkim kriterijima nadaju se da će u dogledno doba moći uspoređivati klasifikacije različitih sinkronijskih razina, ali će za to biti potrebno postojanje barem jedne klasifikacije romanskih jezika za svako stoljeće. Da budu usporedljive, te će klasifikacije morati počivati na istim kriterijima ili na kriterijima koji se mogu lako konvertirati jedni u druge. Na žalost smo još daleko od tog ideala.

Broj tipoloških obilježja, njihova konsistencija i popis jezika na kojima se primjenjuju varira od autora do autora. O problematici te klasifikacijske optike mogu se naći opširni podaci u radovima Ž. Muljačića,⁷ M. Iliescu⁸ i G. B. Pellegrinija,⁹ koji su objavljeni u posljednje četiri godine.

⁵ A. Alonso, »Partición de las lenguas románicas de Occidente«, *Miscel·lània Fabra*, Buenos Aires 1943; *Idem*, »Partición de las lenguas románicas de Occidente«, *Estudios lingüísticos, Temas españoles*, Madrid 1951, str. 103—127.

⁶ W. von Wartburg, »L'articulation linguistique de la Romania«, *VIIe Congrès international de Linguistique Romane. Actes et mémoires*, II, Barcelona 1955, str. 23—38.

⁷ Osim radova spomenutih u bilj. 3 usp. i: Ž. Muljačić, »La posizione del friulano nella Romania«, *Atti del Congresso Internazionale di Linguistica e Tradizioni Popolari*. Udine 1969, Udine 1970, str. 125—130; *Idem*, »La posizione dell'occitanico nella Romania e la sua 'standardicità' in base a criteri tipologici«, *Revue de Linguistique Romane*, XXXV/1971, str. 63—89; *Idem*, »Die rumänisch-dalmatische quantitative Systemdistanz (Über einige Probleme der typologischen Klassifikation der romanischen Sprachen)«, *Zeitschrift für Balkanologie*, VII/1969-70. (u tisku).

Dio klasifikatora zadovoljava se malim brojem kriterija (dvije ili tri izoglose), dok drugi drže da se *varietas in unitate* može bolje definirati u svoj svojoj poliedričnoj kompleksnosti ako se upotrijebi veći broj izoglosa. Plod te razlike jesu *bidimenzionalne* i *polidimenzionalne* klasifikacije. U prvu skupinu idu neke čuvene dihotomske i trihotomske klasifikacije (M. G. Bartoli,¹⁰ W. von Wartburg,¹¹ K. Togeby,¹² J. Cremona¹³ i dr.). One daju »planimetrijske« obavijesti. Polidimenzionalne su klasifikacije međutim »stereometrijske« (Ž. Muljačić, M. Iliescu, G. B. Pellegrini i dr.).¹⁴

⁸ M. Iliescu, »Ressemblances et dissemblances entre les langues romanes du point de vue de la morphosyntaxe verbale«, *Revue de Linguistique Romane*, XXXIII/1969, str. 113—132.

⁹ G. B. Pellegrini, »La classificazione delle lingue romanze e i dialetti italiani«, *Forum Italicum*, IV/1970, 2, str. 211—237.

¹⁰ M. G. Bartoli, »Un po' di sardo«, *Archeografo triestino*, I/1903, str. 131 i d.; Idem, *Das Dalmatische*, I, Wien 1906, str. 298—307.

¹¹ W. von Wartburg, »Die Ausgliederung der romanischen Sprachräume«, *Zeitschrift für romanische Philologie*, LVI/1936, str. 1—48; izašlo znatno prošireno i dotjerano kao knjiga, s istim naslovom, Bern 1950.

¹² K. Togeby, »SUUS et ILLORUM dans les langues romanes«, *Revue romane*, III/1968, str. 66—71.

¹³ J. Cremona, »L'axe nord-sud de la Romania et la position du toscan«, *Actele celui de-al XII-lea Congres Internațional de lingvistică și filologie romanică*, I, București 1970, str. 155—159.

¹⁴ Usp., između ostaloga, i: J. Greenberg, »A Quantitative Approach to the Morphological Typology of Language«, *IJAL*, XXVI/1960, str. 178—194; J. E. Grimes-F. B. Agard, »Linguistic Divergence in Romance«, *Language*, XXXV/1959, str. 598—604; W. Mańczak, »Le problème de la classification des langues romanes«, *Actes du IXe Congrès international de linguistique romane (1959)*. *Boletim de Filologia*, XIX/1959, str. 81—89; A. L. Kroeber, »Three Quantitative Classifications of Romance«, *Romance Philology* XIV/1961, 3, str. 189—195; J. E. Grimes, »Measures of Linguistic Divergence«, *Proceedings of the Ninth International Congress of Linguists*. Cambridge (Mass.) 1962, The Hague 1964, str. 44—50; H. Contreras, »Una clasificación morfo-sintáctica de las lenguas románicas«, *Romance Philology*, XVI/1963, 3, str. 261—268; H. Guiter, »Quelques paramètres caractéristiques des systèmes vocaliques«, *Revue de Linguistique Romane*, XXX/1966, str. 39—56; Idem, »Concordances linguistiques et anthropologiques«, *ib.*, XXXIII/1969, str. 89—94; Idem, »Corrélations de signifiants et de signifiés dans les langues romanes«, *Travaux de Linguistique et de Littérature*, VIII/1969, 1, str. 131—160; J. Pohl, »Le roumain, seule langue romane centrifuge?«, *Omagiu lui A. Rosetti la 70 de ani*, București 1965, str. 709—717; Idem, »Un cas notable de redondance: ordre, fonction, sémantique«, *XI Congreso Internacional de Lingüística y Filología Románicas*. Actas I—IV, Madrid 1968, str. 661—667; D. Copceug, »Elementos para una tipología general de los idiomas románicos«, *ib.*, str. 255—268; J. Mondéjar, »La caracterización de las lenguas románicas«, *ib.*, str. 311—325; M. A. Borodina, »La géographie linguistique et la classification typologique des langues et des dialectes romans«, *Actele celui de-al XII-lea Congres Internațional de lingvistică și filologie romanică*, I, București 1970, str. 209—215;

Kriteriji kojima se služe tipološki klasifikatori mogu biti: 1) *homogeni* (ako se tiču samo jednog jezičnog podsistema, npr. ako paze samo na fonološka ili samo morfološka ili samo sintaktička ili samo leksička obilježja i posebnosti); 2) *heterogeni* (ako se koriste obilježjima najmanje dvaju podsistema; obično se uzimaju u obzir bolje strukturirani podsistemi, što znači da veoma malen broj autora primjenjuje leksičke kriterije). Ponekad nam se u prvi mah čini da su neki kriteriji homogeni, npr. dvije Wartburgove čuvene izoglose, ali nakon temeljite analize spoznajemo da su zapravo heterogeni: pad finalnog -s imao je, kako je poznato, u romanskim relacijama i važnih morfosintaktičkih a ne samo fonoloških posljedica.¹⁵

Objasnio sam već u nekoliko radova razloge zbog kojih dajem prednost tipološkoj polidimenzionalnoj klasifikaciji osnovanoj na heterogenim kriterijima, čime ne mislim reći da su radovi rađeni na druge načine suvišni.

Polidimenzionalna tipološka klasifikacija bazirana na heterogenim kriterijima otkriva nam veliku količinu relevantnih obavijesti do kojih ne možemo doći ako se služimo drugim modelima. Te se obavijesti tiču međuromanskih razlika, a one se mogu kvantificirati jednostavnom tehnikom bodovanja. Za svaku razliku između pozitivnog i negativnog odgovora na pitanje kojim se istražuje kakvo specifično obilježje na romanskom jezičnom prostoru, bilježimo dva boda, dok se razlika između bilo kojega od takvih

A. Roceric-Alexandrescu, »Parallèles statistiques entre les langues romanes«, *ib.*, str. 241—245; V. V. Makarov, »Différentiation lexicale des langues romanes (Problèmes et méthodes)«, *ib.*, str. 841—845. — Ruska lingvistika N. A. Katagoščina najavila je za XIII međunarodni romanistički kongres, održan u Québecu ove godine (1971), referat *Étude phonologique comparée des langues romanes modernes: problèmes et méthodes*, usp. XIIIe Congrès International de Linguistique et Philologie Romanes, Programme du Congrès, str. 23.

¹⁵ Wartburgovi kriteriji dađu se lijepo binaristički prikazati:

Kriterij	Ist. Romanija	Zap. Romanija	Sardinija
1. Intervokalni konsonanti <i>p, t, k, s</i> ne sonoriziraju se se ~ sonoriziraju se	+	—	+
2. Finalno -s očuvalo se ~ nije se očuvalo	—	+	+

Kao što se vidi, postojala je teoretska mogućnost da se neko područje opredijeli negativno u oba kriterija, ali ona se, barem u doba za koje vrijedi Wartburgova podjela, nije ostvarila.

odgovora i ništice (odnosno tzv. bipolarnog znaka, tj. »±«) boduje s jednim bodom. Međujezične se »udaljenosti« na taj način dobivaju u brojkama, što nam olakšava da s raznih stanovišta proučavamo uzajamne odnose jezika koje ispituje. Osim toga, postaje nam moguće da precizno odredimo položaj svakoga pojedinog jezika u odnosu na sve ostale članove istoga dijasistema.

Zahvaljujući informacijama toga tipa moći ćemo opažati cijeli niz zanimljivih činjenica, npr.:

a) da se međusistemske razlike između »stožernog jezika« (franc. *langue-pivot*), tj. jezika polazeći od kojega gledamo na cijelu Romaniju, i ostalih jezika, redaju u svakom pojedinom slučaju na specifičan način, koji često nema nikakve veze s geografskim položajem tih jezika: ima jezika koji su tipološki bliži nego što su geografski, pa je tako, na primjer, rumunjskomu najdalji francuski a ne portugalski jezik. To je logična posljedica »stereometrijskog« pristupa;

b) da globalni raspored (rang-lista) romanskih jezika koja se dobije zbrajanjem njihovih specifičnih razlika, otkriva veoma jasno neslaganja između njihova današnjeg stanja i njihove geografske pozicije;

c) da samo tipološke klasifikacije otvaraju romanski jezični prostor prema drugim jezičnim prostorima pa tako, na primjer, postoje tipološke uzajamnosti koje čine, u određenim detaljima, francuski bliži engleskomu nego kojemu drugom romanskom jeziku.¹⁶

Nova je perspektiva doživjela i više opravdanih prigovora. Jasno je bilo, uostalom, već i pobornicima numerički izraženih kriterija da zasad ne postoji način po kojem bi se vrednovala nejednaka važnost raznih kriterija. No taj se prigovor tiče tehnike, a ne biti same tipološke klasifikacije. Kako je poznato, kritike koje su se pojavile na račun prvog modela dijasistema, kojemu je autor pokojni američki jidišolog evropskog podrijetla Uriel Weinreich,¹⁷ tiču se izravno i pitanja kojim se bavimo.

S pravom je istaknuto da npr. sardski i sicilijanski vokalizam imaju svaki po pet površinski identičnih fonema (pogotovo ako apstrahiramo od njihove alofonije), ali da je povijest svakoga od njih osim /a/ različita pa se tako moglo dogoditi da prema govornomu latinskom SOLE, »sunce«, sardski ima *sole*, a sicilijanski *suli*. Jaz između površinskog inventara jezičnih jedinica i načina

¹⁶ Usp. B. Malmberg, »La structure phonétique de quelques langues romanes«, *Orbis*, XI/1962, str. 131—178.

¹⁷ U. Weinreich, »Is a Structural Dialectology Possible?«, *Word*, X/1954, str. 388—400.

na koji se do njih došlo, ili tzv. fonematska incidencija (franc. *repartition lexicale*, njem. *lexikalische Besetzung*), očit je i nesumnjivo utječe na mogućnost sporazumijevanja. Leksičke korespondencije jedva da i ima, pa se govorni subjekti takvih idioma teško mogu sporazumijevati sve i da oba potječu od istog »prajezika« i sve i da imaju jednak fonološki sistem ili dio tog sistema.¹⁸

Polazeći od rezultata koje je američki germanist W. G. Moulton postigao proučavajući švicarskonjemačke dijalekte, američki je romanist austrijskog podrijetla E. Pulgram Moultonov model značajno usavršio.¹⁹ Umjesto da četiri regionalne varijante tzv. protoromanskog (»vulgarnolatinskog«) dijasistema prikaže formulom:

$$\frac{// i \approx Z, I / e \sim e/}{Sa, Si / \varepsilon/} \approx a \approx \frac{Z / \text{O} \sim o/}{I / o/} \approx u //$$

[u kojoj simboli znače: Z = Zapad, I = Istok (Rumunjska i dio Basilikate), Sa = Sardinija (i konzervativniji dio Basilikate) i Si = Sicilija], iz koje je vidna samo razlika u inventaru, E. Pulgram je prikazao i podrijetlo romanskih vokalskih fonema premostivši time jaz između pretjerano sinkronicističkog i pretjerano historicističkog načina gledanja na nov, grafički jednostavan i vizualno vrlo prikladan način, u kojem se brojke odnose na devet vokalnih fonema starije faze govornog latinskoga.

Ako se složimo da se brojke od 1 do 9 odnose na ove nekadašnje foneme: zatv. i, otv. i, zatv. e, otv. e, a, otv. o, zatv. o, otv. u, zatv. u, onda nam formula koja slijedi daje ujedno i današnje stanje i provenijenciju današnjih fonema:

$$\frac{Z, I / i_1/}{Sa / i_{1,2}/} \approx \frac{Z, I / e_{2,3}/}{Sa, Si \text{ (nema)}} \approx \frac{Z, Si, I / \varepsilon_4/}{Sa / \varepsilon_{3,4}/}$$

$$\approx /a_5/ \approx \frac{Z, Si / \text{O}_6/}{I \text{ (nema)}} \approx \frac{Z / o_{7,8}/}{Sa, Si \text{ /nema/}} \approx \frac{Z / u_9/}{Sa, I / u_{8,9}/}$$

$$\approx \frac{Si / u_{7,8,9}/}{Si / u_{7,8,9}/}$$

¹⁸ Usp. višegodišnju diskusiju u: M. Cortelazzo, *Avviamento critico allo studio della dialettologia italiana, I. Problemi e metodi*, Pisa 1969, str. 126—133.

¹⁹ E. Pulgram, »Proto-Languages as Proto-Diasystems: Proto-Romance«, *Word*, XX/1964 (izašlo 1967!), str. 373—383.

Završit ćemo ovu digresiju s primjedbom da se nećemo pridružiti, zbog takvih opravdanih kritika, onima koji na sav glas izražavaju svoje zadovoljstvo da je, tobože, moderan pristup jezičnim fenomenima doživio slom. Takve nas kritike samo prave opreznijima prema ekstremnom sinkronicizmu i prisiljavaju nas da s više poštovanja gledamo na tekovine prošlih generacija romanista.

Od predstavnika generativno-transformacijskog smjera očekuju se zahvati i u tu materiju na kojoj se još nisu okušali na širokom planu.²⁰ E. Coseriu, inače nesklon tom pravcu, u mnogočem mu je bio preteča svojim učenjem o sistemu, normi i govoru, pa se zato generativno-transformacijske ideje *in nuce* mogu naći, kako on ističe, u nekim njegovim djelima nastalima prije god. 1957. Nije nam, na žalost, dostupan tekst njegova predavanja na zadnjem romanističkom međunarodnom kongresu u Québecu (29. kolovoza — 5. rujna 1971), ali se iz naslova vidi da se radi o značajanom djelu koje je nekim sudionicima tog znanstvenog skupa bilo, kanda, unaprijed poznato.²¹

Završit ćemo razmatranje tipoloških kriterija s napomenom da je najnovija diskusija pokazala da nisu važni samo odnosi, dakle forma, nego i jedinice supstancije koje nose te odnose što je, ujedno, i jedna od pozitivnih spoznaja najnovije lingvističke misli.²²

Prelazeći na standardološke kriterije neće nam biti potrebno da opravdamo termin *standardni jezik*, jer je to već vrlo kompetentno učinjeno.²³ Kvazisisonimi koje ćemo ukratko prokomentirati ili su odveć uski, ili su odveć široki, ili su polisemički pa se iz tih razloga i ne preporučuju.

²⁰ Uglavnom se Iberoromanskim jezicima bavi M. Sallarelli, »Romance Dialectology and Generative Grammar«, *Orbis*, XV/1966, str. 51—59.

²¹ Usp. za sada: E. Coseriu, »Sincronia, diacronia y tipología«, *XI Congreso Internacional de Lingüística y Filología Románicas*, Actas I—IV, Madrid 1968, str. 269—281. Studija *Versuch einer neuen Typologie der romanischen Sprachen*, koju tu Coseriu najavljuje nije, koliko mi je poznato, još objavljena. Usp. i: E. Coseriu, »Le type linguistique roman« (samo naslov, bez rezimea), *XIIIe Congrès International de Linguistique et Philologie Romanes. Résumés des communications*, Université Laval, Québec 1971, str. 83. U istoj brošuri, na str. 193, mununjska romanistica M. Caragiu-Marioțeanu objavljuje rezime *Les idiomes romans soudanubiens par rapport au type roman Cosérien*. Vjerojatno prema tipologiju romanskih jezika sa stanovišta generativne semantike B. Pottier, »Les fondements de la typologie: l'inventaire des classes grammaticales«, *ib.*, str. 83.

²² Usp. C. Lévi-Strauss, »La struttura e la forma. Riflessioni su un'opera di Vladimir Ja. Propp«, u: V. Ja. Propp, *Morfologia della fiaba*, Torino 1966, str. 195—198.

²³ D. Brozović, *op. cit.*, str. 14—18.

Termin *općenacionalni jezik* (tal. *lingua nazionale*) sugerira nam da jednom standardnom jeziku odgovara nužno jedna nacija, što se relativno rijetko događa. Termin *opći jezik* (franc. *langue commune*, njem. *Gemeinsprache*) nije adekvatan jer se izuzetno rijetko dešava da svi članovi stanovite zajednice savršeno vladaju nekim standardnim jezikom (osim toga, pridjev *commun* može imati i drugačije značenje; usp. franc. *le slave commun* »praslavenski jezik«). Termin *književni (literarni, literaturni) jezik* u isto je doba preširok i preuzak: u književnim djelima nalazimo, osobito u dijalogima, ne samo standard već i gotovo sve ostale vrste idioma pa i tzv. *argot*, a s druge strane, standardni se jezik upotrebljava ne samo u lijepoj književnosti već i u tekstovima znanstvenoga, publicističkog itd. sadržaja kao i u govoru.

Iz Brozovićeve knjige nameću nam se ovi, za našu temu znameniti zaključci:

a) da su svi standardni jezici s lingvističkog gledišta jednakopravni, kako oni koji se osnivaju na nekom sretnom dijalektu, tako i oni koji su nastali na osnovu idioma većih od dijalekta;

b) da između »organskih« i »anorganskih« idioma nema nepropusnih pregrada i da svi oni utječu na razne vrste ostalih idioma i primaju istodobno njihove utjecaje. Isto vrijedi i za idiome koji pripadaju raznim jezicima-dijasistemima i standardnim jezicima;

c) da upit: »Da li idiom X ima svoju standardnu formu?« ne treba da se nalazi među kriterijima koji odlučuju o rangu organskih idioma. Nedvojbeno je da standard, kad je već formiran, djeluje na supstanciju i na strukturu svoje »organske« i »anorganske« osnove, ali »za odluku o rangu jezika uopće za dati dijasistem odlučivat će onda konkretni rezultati takva utjecaja, a ne sama činjenica postoji li ili ne postoji standardni vid danog idioma«.²⁴

Prema tome, standardnost konkretnog idioma ovisi o trima imanentnim činiocima: 1. njegova priroda, tj. činjenica da je on komunikacioni i ekspresioni instrument određene civilizacije; 2. njegove funkcionalne kvalitete koje proizlaze iz njegove prirode; 3. karakter same civilizacije o kojoj se radi.

Svaka će, dakle, usporedna klasifikacija standardnih jezika morati uzeti u obzir njihove standardološke dimenzije, tj. njihove funkcionalne kvalitete, njihovu polivalenciju, različitu povijest, različite uvjete i načine prisutne u njihovu formiranju i njihove odnose s određenim sociološkim kategorijama (pleme, narod, država i sl.).

²⁴ Idem, op. cit., str. 28.

Tko želi pristupiti standardološkoj klasifikaciji romanskih standardnih jezika treba da zna koliko ih ima. Već smo rekli da se inventar romanskih jezika-dijasistema ne poklapa s popisom romanskih standardnih jezika. U Romaniji ne postoji npr. moldavski dijasistem jezičnoga ranga, dok u asocijaciji romanskih standardnih jezika moldavski uživa samostalno mjesto usprkos tomu što i on i rumunjski standardni jezik počivaju na istom dijasistemu. S druge strane sardski se ne smatra standardnim jezikom, iako ne smije nedostajati ni u jednom popisu romanskih jezika-dijasistema. U trijadi *standardni jezik — nacija — dijasistem* moguće su i u romanskom svijetu brojne kombinacije (2:2:1; 1:1:3 itd.).

Problematično je npr. hoće li današnji okcitanski biti član asocijacije romanskih standardnih jezika, a isto se pitanje postavlja i kada je riječ o grupi alpskoromanskih jezika (»retoromanskih« ili, kako ih P. Bec zove, »retofurlanskih«).²⁵ Posebno poglavlje tvore tzv. kreolski jezici romanske provenijencije, od kojih je najpoznatiji haićanski francuski (*le français haïtien*). Po nekim mišljenjima radi se o jezicima potpuno nove obitelji pa prema tome eventualno i o drugoj asocijaciji standardnih jezika, po drugim mišljenjima kreolski su jezici vrlo često ostali zapravo članovi onih obitelji čijim su jezicima govorili, prije kontakta s bijelcima, precij njihovih današnjih govornih subjekata. Konačno, događa se da se dekreoliziraju i takvi kreolski jezici u kojima je romanski udio pretežit. Stoga nećemo pogriješiti da barem privremeno ostavimo izvan našeg razmatranja kreolske jezike, a također i judeo-romanske govore španjolske, portugalske, talijanske i francuske osnove. Imamo već ionako dovoljno problema s romanskim idiomima »jasnijima« što se tiče njihove standardnosti.

Razmišljajući o Brozovićevoj definiciji standardnog jezika došao sam do zaključka da je u njoj potrebno izvršiti malenu preformulaciju kako bi mogla bolje odgovarati dinamičnoj prirodi svakog idioma, pa tako i standardnog jezika. Jer ne treba zaboraviti da Brozovićevo upitnik, sastavljen od 15 više ili manje dosljedno binarnih upita,²⁶ dokazuje da se ne može uvijek *trancher net* — drugim riječima da su neki jezici više *standardlike* a neki manje — kad ni najstandardiziraniji slavenski jezici kao ruski, češki i poljski ne odgovaraju s »+« na sve upite. Bit će dosta izmijeniti glagol *nastaje s počinje nastajati*. Naša bi definicija standardnog jezika glasila: »Standardni je jezik autonoman vid jezika, uvijek normiran i funkcionalno polivalentan, koji počinje nastajati pošto se jedna etnička ili nacionalna formacija, uključivši se u internacio-

²⁵ P. Bec, *Manuel pratique de philologie romane*, II, Paris 1971, 305 i d.

²⁶ D. Brozović, *op. cit.*, str. 43—52.

nalnu civilizaciju, počne u njoj služiti svojim idiomom, koji je dotad funkcionirao samo za potrebe etničke civilizacije« (pri čemu bi njegovi atributi *uvijek normiran i funkcionalno polivalentan* varirali od 1 do x odnosno od 2 do x).

Prisjetimo se na čas kako su lingvisti koji su htjeli definirati termin *riječ* uvidjeli da je nemoguće dati definiciju riječi *riječ* koja bi vrijedila za sve jezike i za sve njihove faze. Paralelno tvrđnji da su u nekim jezicima riječi »sličnije riječima« (tj. riječima kakve postoje u indoevropskim jezicima), a u nekima manje slične (engl. *wordlike*, njem. *wortförmig*),²⁷ ustvrdit ćemo da su neki jezici bliži stadiju koji mi, polazeći od naših nacionalnih, evropocentričnih ili albocentričnih predrasuda, smatramo idealno standardnim, a da drugi imaju još da prevale dug put do tog stadija.

Nema spora da bi instrumentarij namijenjen mjerenju standardnosti pojedinih standardnih jezika, morao biti pogodan ne samo za suvremenu sinkroniju nego i za prijašnje sinkronije kako bismo mogli slijediti, od davnih vremenskih razina do današnje, mukotrpan put prema posjedovanju sve višeg stupnja standardnosti, kojim su putem krenuli neki tzv. »etnički« jezici. Jedan je od tih suvremeni okcitanski, koji se pomalo osposobljuje za sve veći broj funkcija standardnog jezika zahvaljujući zalaganju sve brojnijih lingvista i sve svjesnijih studenata i uopće intelektualaca.

Komponencijalna priroda analize dobivene uz pomoć upitnika jedina je u stanju da vodi računa o velikom broju kombinacija koje mogu tvoriti obilježja standardnoga jezika u konkretnom slučaju. A da su prilike u svakom pojedinom jezičnom području drugačije, dokazuje i ovih nekoliko praktičkih primjera: katalonski jezik²⁸ ne predaje se ni u kakvoj vrsti osnovnih i srednjih škola, nema dnevnih listova (nego samo revija znanstvenog, književnog i vjerskog sadržaja), ali je prilično normiran, a njegovi su govorni subjekti svjesni da pripadaju naciji koja je različita od španjolske. Moderni okcitanski ima doduše na raspolaganju jednom tjedno jednu stranicu u novinama *Dépêche du Midi* (Toulouse) i petnaest minuta programa na radio-stanici u Toulousi i izučava se u gimnazijama fakultativno kao jedan od dvaju ili više »stranih« nenastavnih jezika, ali njegova standardnost i okcitanski nacionalni osjećaj prave tek prve korake. Spomenimo barem jednu manifestaciju okcitanske posebnosti. I kad govore francuski, okcitanski govorni subjekti razlikuju *Francie* od *France*; prvim terminom ozna-

²⁷ J. Lyons, *Introduction to Theoretical Linguistics*, Cambridge 1968, str. 194—206, pokazuje sve teškoće koje su nastale u težnji da se definira termin *riječ*.

²⁸ A. M. Badia Margarit, »Où en sont les études sur la langue catalane«, *XI Congreso Internacional de Lingüística y Filología Románicas. Actas I—IV*, Madrid 1968, str. 45—101.

čavaju sve dijelove Francuske u kojima je francuski materinski jezik velike većine stanovništva u opoziciji s *Occitanie*, gdje je materinski jezik većine stanovništva okcitanski.²⁹

Na žalost ne mogu već sada dati podatke do kojih sam došao studirajući standardološki četrnaest romanskih standardnih jezika: moldavski, rumunjski, furlanski, talijanski, surselvanski, subselvanski, surmeiranski, gornji engadinski, donji engadinski, okcitanski, francuski, katalonski, španjolski i portugalski, jer taj rad još nije završen. Međutim, neće biti naodmet da prikazem već sada svoj upitnik od 20 pitanja, koji se od Brozovičeva razlikuje ne samo brojem nego i dosljednijom binarnosti i mogućnošću da se pitanja dijakronoga karaktera promatraju odvojeno. Pri tome je jedno od tih pitanja (13) prilagođeno romanskoj posebnosti i ne bi moglo vrijediti u universalnom standardološkom upitniku.

Kao i u Brozovića, sva se pitanja daju podijeliti u tri skupine, samo što imaju ponekad apstraktnije opisne definicije. Tako pitanja prve skupine (I) određuju svaki standardni jezik uzet sam za sebe, pitanja druge skupine (II) proučavaju karakter osnove pojedinih standardnih jezika i njihov odnos prema naciji, a pitanja treće skupine (III) tiču se odnosa s drugim jezicima-dijasistemima i standardnim jezicima kako iz iste obitelji (odnosno asocijacije) tako i iz drugih obitelji (odnosno asocijacija). Pri tome latinski smatramo jezikom iste obitelji (odnosno asocijacije).

Svaka od tih skupina može se podijeliti u dvije podskupine (a, b) prema tome da li su upotrijebljeni kriteriji sinkronijske ili dijakronijske naravi.

Ogledajmo sada novopredloženi kvestionar:

Ia)

1. Jezici s visokim stupnjem autonomije i elastične stabilnosti ~ jezici s niskim stupnjem autonomije i elastične stabilnosti;
2. Jezici s koegzistentnim leksičkim i drugim dubletama u sustavu normi ~ jezici s geografski polariziranim dubletama u sustavu normi;

²⁹ VIe Congrès International de Langue et Littérature d'oc et d'études franco-provençales (Montpellier, 25—30 août 1970), na kojem je autor sudjelovao, bio je zgodna prilika da se stranci upozore na međujezične odnose unutar Francuske. Njegovi Akti, ukoliko se tiču jezičnih tema, objavljeni su u *Revue de Linguistique Romane*, XXXIV/1970 i XXXV/1971. Književno-historijski referati, među kojima se osobito ističe rad Henri Giordana, »Bilan et perspectives d'avenir des recherches sur la littérature occitane moderne et contemporaine«, bit će tiskani u *Revue des Langues Romanes*. Za stanje u okcitanskoj književnosti, koja inače loše prolazi (osim trubadurske) u priručnicima pisanim od (sjevernih) Francuza, usp. i Ch. Camproux, *Histoire de la littérature occitane*, Paris 1971.

3. Jezici bez anorganskih međuidioma između standardnog jezika (odnosno varijante standardnog jezika) i regionalne koine ~ jezici koji posjeduju tzv. *Umgangssprache*.

Ib)

4. Jezici s kontinuiranim razvojem od časa kada su se formirali kao standardi ~ jezici u kojima se taj razvoj *bitno* prekidao.

IIa)

5. Jezici s homogenom dijalekatskom osnovicom ~ jezici s nehomogenom dijalekatskom osnovicom;

6. Jezici koji valjano udovoljavaju svim ili gotovo svim funkcijama koje pripadaju standardu ~ jezici koji udovoljavaju samo veoma malom broju tih funkcija;³⁰

7. Jezici koji se upotrebljavaju u crkvi ~ jezici koji se u crkvi ne upotrebljavaju;

8. Jezici koji se upotrebljavaju u državnoj administraciji ~ jezici koji se ne upotrebljavaju u administraciji;

9. Jezici koji se redovno upotrebljavaju u sredstvima masovnih komunikacija (tisak, radio, televizija) ~ jezici koji se tu ne upotrebljavaju ili se upotrebljavaju samo iznimno;

10. Jezici u skladu s formulom: jedan standardni jezik — jedna nacija ~ jezici za koje ta formula ne vrijedi.

I Ib)

11. Jezici kojima je osnovica izravno bila podvrgnuta normiranju ~ jezici kojima je osnovica prethodno bila podvrgnuta folklornoj stilizaciji;

12. Jezici koji su imali tzv. kulturni interdijalekt (regionalnu koine) kao osnovicu ~ jezici bez važnijih pojava te vrsti;

13. Ako se u crkvi rabio neki drugi jezik, da li je to bio latinski ~ ili koji drugi jezik?

---

³⁰ To bi se pitanje moglo još preciznije razdijeliti nego što je to moguće pitanjima 7—9. Odgovori bi bili binarniji kad bismo uzeli u obzir, između ostaloga, i: da li jezikom X govore sve klase i gdje (u obitelji, u školi itd.), gdje ga djeca nauče (u obitelji, u školi, itd.), da li se njime služe osobe iste klase ili raznih klasa, da li je jezik X nastavni (i u kojim vrstama škola) itd. Na tim i drugim pravećima prof. dr A. de Vincenz (Heidelberg) proučava francuski i tzv. frankoprovansalski jednoga sela u departmanu Isère te standardni i švicarski njemački u Bernu.

IIIa)

14. Jezici slobodni od jačih purističkih tendencija ~ jezici koji su izloženi purizmu;³¹

15. Jezici koji odražavaju i služe homogenu civilizaciju ~ jezici koji odražavaju i služe heterogenu civilizaciju;³²

16. Jezici sa u biti domaćom dijalekatskom osnovicom ~ jezici kojima je dijalekatska osnovica puna elemenata iz stranih jezika uključujući tu i latinski;

17. Standardni jezici s neznatnim brojem leksičkih i drugih posuđenih elemenata ~ standardni jezici s velikim brojem stranih leksičkih i drugih elemenata.

IIIb)

18. U slučaju da u standardu postoje brojne posuđenice, da li one potječu uglavnom iz jezika iste obitelji (odnosno asocijacije), uključujući i latinski ~ ili iz jezika koji pripadaju drugim obiteljima i asocijacijama?

19. Ako posuđenice potječu iz jezika iste obitelji (asocijacije), da li su one u određeni jezik prodrle uglavnom izravno iz *jednog* jezika odnosno posredstvom tog jezika ~ ili iz *više* jezika iste obitelji (asocijacije)?

20. Ako posuđenice potječu iz jezika koji pripadaju drugim obiteljima (asocijacijama), da li su one prodrle u određeni jezik uglavnom izravno iz *jednog* jezika odnosno posredstvom toga jezika ~ ili iz *više* jezika?

Što se može očekivati od te nove klasifikacije?³³ U prvom redu da će biti drugačija od ostalih klasifikacija i da će prema tomu dati i drugovrsne obavijesti. Ona će nam bjelodano pokazati da

³¹ To bi se pitanje moglo razbiti u dva podpitanja: 14a. Tuđice su izložene napadajima purista ~ nisu izložene; 14b. Kalki su izloženi napadajima purista ~ nisu izloženi.

³² Za romanske jezike u Evropi dolaze u obzir: atlantska, alpska, sredozemna, balkanska i crnomorska civilizacija. Tako bi npr. portugalski odražavao samo jednu civilizaciju, talijanski dvije, a francuski tri, itd. Moguće je, međutim, uzimati u obzir i proizvodni profil zemlje (poljoprivredna, industrijska, stočarska «civilizacija» i sl.).

³³ D. Brozović, op. cit., str. 61—62, već je do sada utvrdio da su slavenski jezici kojih se standard kasno formirao (kao makedonski i bjeloruski) pretpjeli teške leksičke gubitke, za što je kriva duga egzistencija bez norme. Koliko mi se čini, u romanskoj asocijaciji pa i u romanskoj obitelji kasno standardizirani ili nestandardizirani jezici (kao rumunjski, sardski i dalmatski) pretpjeli su, istina, teške leksičke gubitke, ali su istodobno zadržali lekseme koje nijedan ili gotovo nijedan drugi romanski jezik nije sačuvao. Usp. Ž. Muljačić, »Dalmate«, u: P. Bec, *Manuel pratique de philologie romane*, II, Paris 1971, str. 393—416, osobito str. 409—410.

standardni jezici nisu surogati jezika-dijasistema. Komparativisti su, na žalost, vrlo često griješili protiv tog načela pa su tako, na primjer, u svim dosad poznatim klasifikacijama tipološkoga usmjerenja upotrijebili standardni talijanski jezik misleći na (nepoznati im) talijanski dijasistem³⁴ (ili više italomanskih dijasistema, kako neki hoće).³⁵ Da je sicilijanska skupina dijalekata postala osnovicom talijanskog standarda, romanisti bi zacijelo jednako postupili s tim idiomom ne trepnuvši okom, a posljedice koje bi od toga imala tradicionalna slika Romanije može svatko bez mnogo muke predvidjeti.

U doba kad je opća standardologija tek *in statu nascendi*, razumljivo je da do prve standardološke klasifikacije romanskih jezika nije lako doći. Ipak, uvjeti za razvoj standardoloških studija danas su mnogo bolji nego u davno ljeto god. 1936, kad je B. Havráněk, okružen općim nerazumijevanjem, pozitivno odgovorio na jedan od upita postavljenih sudionicima Četvrtoga međunarodnog kongresa lingvista u Kopenhagenu, koji je bio ovako formuliran: »Da li su jezična norma, normiranje standardnog jezika i jezična kultura zaista teme koje spadaju u znanstvene zadatke lingvistike ili ne?«³⁶

Suvremeni romanisti treba da se stvaralački uključe u pogodnu priliku koju im pruža pojačani interes za standardološka pitanja u evropskoj i svjetskoj lingvistici pa će tako obogatiti ne samo romansku nego i opću lingvistiku. *Quod est in votis.*

³⁴ C. Tagliavini, *Le origini delle lingue neolatine*, Bologna ⁵1969, nalazi (str. 414—416) sedam obilježja koja diferenciraju talijanski standard od ostalih romanskih standarda, dok za dijasistem (koji jednostavno zove *l'Italiano*) pesimistički konstatira: »Non è facile stabilire le caratteristiche generali dell'Italiano, data la policromia dell'Italia dialettale.

³⁵ G. B. Pellegrini, *op. cit.*, str. 231 i d.

³⁶ D. Brozović, *op. cit.*, str. 9, gdje je tiskan njemački original.

Ž. Muljačić: CRITERI GENETICI, TIPOLOGICI E STANDARDOLOGICI
NELLA CLASSIFICAZIONE DELLE LINGUE ROMANZE

Riassunto

L'autore (a cui si deve una classificazione tipologica polidimensionale basata su criteri eterogenei; cfr. Ž. Muljačić, »Die Klassifikation der romanischen Sprachen«, *Romanistisches Jahrbuch*, XVIII/1967, str. 23—37) passa in rassegna critica le più importanti classificazioni genetiche e tipologiche delle lingue romanze apparse dalla fine del Settecento ai giorni nostri.

E' avvenuto molto spesso e avviene tuttora che lingue standard vengano usate come surrogati delle lingue-diasistemi benché si tratti di due fenomeni linguistici ben differenti. Dopo la pubblicazione dell'intelligente libro di D. Brozović, *Standardni jezik*, (Zagreb 1970), è ormai chiaro che a fenomeni differenti e ai loro insiemi si addicano criteri classificatori differenti: da una parte abbiamo la famiglia dei diasistemi romanzi aventi il grado linguistico (detta anche *România*) e dall'altra l'associazione delle lingue standard la cui struttura e sostanza sono romanze.

I diasistemi romanzi membri della România vanno classificati in base a determinati tratti rilevanti che caratterizzano una parte di essi di fronte al latino (criteri genetici) o di fronte a altre lingue romanze (criteri tipologici). Grazie a questi due tipi di criteri le lingue sotto esame vengono viste in prospettiva storica o sincronica. Il modello recente di E. Pulgram elimina l'abisso fra questi due approcci e evita nel contempo il vicolo cieco a cui approdavano studiosi sostenitori di un eccessivo sincronicismo.

Secondo l'opinione dell'autore un idioma che aveva funzionato in un primo tempo soltanto per soddisfare le necessità della civiltà »etnica« comincia a standardizzarsi quando una formazione etnica o nazionale, essendosi inserita nella civiltà internazionale, comincia a servirsene a scopi comunicativi e espressivi in almeno due settori della vita con il che si crea un minimo di tratti sopradialettali atopici sanciti dall'uso. Fra un simile stadio di standardicità minima e lo stadio di standardicità piena e ben sviluppata vi è un'intera gamma di possibilità che vanno »misurate« e quantificate con i metodi dell'analisi componenziale. Le quindici domande, applicate da D. Brozović nella classificazione delle lingue standard slave, vengono qui vagliate e parzialmente modificate dall'autore il quale si propone di portare a termine in un secondo tempo la classificazione delle quattordici lingue standard romanze con un questionario di venti domande.